

Mihai MAXIM

**CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ȘI OTOMANII ÎN 1714
(DOCUMENTE OTOMANE INEDITE)**

Cuvinte - cheie: *Constantin Brâncoveanu, otomani, trădare, arestare confiscare, pedepsire, decapitare, 1714.*

Documentul nr. 1 (a - b)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (abreviat: *BOA*), Istanbul, fond *A. {DVN* (*Bâb-ı Asâfî. Divân-ı Humâyûn Kalemi* / Poarta <Marelui> Vizir. Cancelaria Divanului Imperial), *dosya* 644 / *gömlük* (cămașă) 5, document din prima decadă a lunii Rebiülevvel 1126 / 17.03. - 26.03.1714 st.n., 06.03.-15.03.1714 st.v., scrisoare imperială (*nâme-i hümayûn*) către Hanul Crimeii conținând ordinul de a fi gata pentru a interveni în Țara Românească, pentru prinderea lui Constantin Brâncoveanu, care a fost mazilit, în cazul în care va opune rezistență.

Text (doc. 9b):

„*Hu(ve)*
Mücebince amel olunub hilâfından
begâyet hazer oluna.

(Tuğra)

Ahmed bin Mehmed Han muzaffer daima

(1) Cenâb-ı emâretmeâb eyâlet-i nisâb-ı sa'âdet iktisâb

hâlâ Kırım Hanı olan Kaplan Girây Han, damet-i me'âlihu, tevki'-i refi'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki sabıka Eflâk Voyvodası (2) olan Kostantin ve evlâd ve damadlarının hatt-ı hümayûn-u şevketmakrunumla mazmûn-u emr-i şerifimle ahzları ve Der-i Devletmedârıma ihzârları fermanım olunub husûs-u mezbûr için hâlâ Rikâb-ı hümayûn'da Büyük Mirahorum (3) olan ihtihâr ül-emâcid ve-l ekârim Mehmed, dâme mecdehu, ve kidvet ül-emâcid üsr-ü kârim emekdarlardan Mustafa zide mecdehu mübâşir tayîn ve irsâl olunub lâkîn mesfûr Kostantin emr-i şerifime adem-i itâ'at (...) etmiyüb (4) bir mahalde teshir ve tahrib ve üzerine asker tayîn olunması iktiza etmeğîñ ihtimali olur ise Büyük Mirahorum mumileyh Mehmed dâme mecdehu tarafından hâin-i mesfûruñ cemiyeti tefrik ve kendüsini ahz için kifâyet mikdarı (5) Tatar askeri taleb olunub ve haber vardığu gibi kendünüz bizzat kalkub erişmeğî iktiza eder yohsa yanıñızda mevcut bulunan Şirin Beğleri ve Mirzalardan mu'temed ve muhrib ve kârgüzâr ve me'mûr olduğı (6) hususuñ

uhdesinden gelmeğe ve asker ummâlina kâdir adamlar başbuğ tâyîn olunmağı icâb eder her ne vecihle hareket olunmak iktiza ider ise muktezâyı vakıt ve hale göre yanıñızda mevcûd olanlardan (7) ve Bucak içinden kifâyet mikdârından ziyâde Tatar askeri atlandırub ve kemâl-i sür'ât ve şitâb ve ilgâr ile Büyük Mirahorum-u mumileyhiñ yanına eriştirmeğe reft ve ihtimâm olunub, ancak (8) bu bahâne ile asâkir-i Tatar tarafından gerek esnâ-yi râhda ve gerek vilâyet-i merkûme duhullarında hâin-i mesfûr Kostantiniñ cemiyetini tefrikına şuru'olunmakda ve mesfûruñ ve evlâd ve damadlarınıñ (9) ahzlarında tehavûn ve taksir olunmıyûb vedâyı Hâlik alırlar ya olan reâyadır bir destân ve zuafâya te'adi ve tecâvuz olunmakla emvâl ve eşyalarına taarruz ve sebi ve istirkâk olunmazından gâyet el-gâye tehâşi (10) eylemleri her birine muhkem tenbih ve ta'kid eyleyûb mülk-ü servetim olan vilâyet-i Eflâkıñ bir bahâne ile perişan olunmazından ziyâde şehir ve ahâli ve re'âyasında bir ferdiñ mal ve canlarına isâl-ı hasâra (11) olunmakdan ziyâde tevekki olunmak bâbında fermân-ı alışanım sâdir olmuşdur buyurdum ki:

(12) vusûl buldukda bu babda vech-i meşrûh üzere şerefyâfte sudûr olmakdan fermân-ı vâcib el-inbâ' lâzım el-imtişamı mezmûn münba' ile âmel olâsız.

Şöyle bilesiz alâmet-i şerife itimâd kılasız.

Tahrîren fî (13) evâil-i şehir-i Rebiülevvel sene site ve aşrîn ve mâye ve elf.

Be-makâm-ı
Kostantiniye
el-mahruse".

Traducere:

„Lui (Allah)

Acciónându-se potrivit lui (ordinului), să se pună capăt rezistenței

(Tuğra)¹

Ahmed² fiul lui Mehmed³ Han, veșnic biruitor.

(1) Deținătorul maiestății princiare, stăpânitorul de bază al fericirii, câștigătorul puterii aderente, Hanul de acum (*hâlâ*) al Crimeii, Kaplan Girây Han⁴, să-i fie permanente înaltele calități, când va sosi înaltul semn împărătesc

¹ Monograma oficială a sultanului în funcție; despre ea: Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi / Enciclopedia ilustrată a istoriei otomane*, Istanbul, 1958 (abreviat: *ROTA*), p. 323.

² Ahmed III (1703 - 1730).

³ Mehmed IV *Avcı* („Vânătorul”) - (1648 - 1687).

⁴ Kaplan I Girây, 1707-1708, 1713-1715 și 1730-1736, han al Crimeii, în perioada noastră în dispută cu Devlet II Girây (care, în intervalul 1709-1713, ocupă pentru a doua oară

(*tevki'-i refi'-i humâyûn*)⁵, să-i fie cunoscut că: am poruncit prin *hatt-ı humâyûn*-ul meu glorios, conținând ilustrul meu ordin, prinderea și aducerea sub arest la Poarta mea a Fericirii a fostului Voievod al Țării Românești, Costandin (*Kostantin*)⁶, a fiilor⁷ și a ginerilor (sic!)⁸ lui, pentru numita treabă (*husûs-u mezbûr içün*) au fost numiți și trimiși (în Țara Românească - M.M.) Mehmed, în prezent (*hâlâ*) Marele meu Mirahor⁹ din Suita Împărătească (*Rikâb-ı hümâyûn*)¹⁰, mândrie a celor acoperiți de glorie și onoare, prelungească-i-se gloria, și Mustafa, unul dintre vechii (mei) slujitori (*emekdarlardan*), să-i crească gloria, (ca) *mübâşir*¹¹; dar dacă numitul Costantin nu se (va) supune ilustrului meu ordin, dacă (va face) într-un loc ocupație și distrugere și va fi nevoie de a numi, (pentru a merge) asupra sa, oșteni, în această eventualitate (*ihimali olur ise*), pentru prinderea lui și pentru risipirea adunării (din jurul) numitului *hâin*, s-ar putea cere de către mai sus pomenitul meu Mare Mirahor (*Büyük Mirahor*) Mehmed, prelungească-i-se gloria, oaste tătară (*Tatar askeri*) în număr îndestulător; și, când va sosi vestea (de la el), dacă va fi nevoie ca Măria Voastră personal (*Kendüñüz bizzat*) să vă ridicați (*kalkub*) și să plecați, având lângă Măria Voastră (*yanıñızda*), dintre prinții (tătari) (*Mirzalaradan*)¹² și dintre *Beii Şirin*¹³, oameni de încredere și buni luptători și destoinici; și va trebui să fie numiți în îndeplinirea acestei trebi, la conducerea oștenilor, (dintre) oameni capabili, comandanți (*başbuğ*) să se acționeze în ce fel va fi nevoie, potrivit vremii și împrejurărilor, să procurați călărime tătară (*Tatar askeri atlandırub*), mai mult decât suficientă (*kifâyet mikdarından ziyâde*) dintre cei aflați pe lângă Măria Voastră (*yanıñızda*) și din launtru Bugeacului (*Bucak içinden*); și

tronul Hanatului Crimeii). Dinastia Ghiraiților descindea din *Jochi Han*, fiul lui Genghiz (tc. Cengiz) Han; cf. *ROTA*, art. *Girây*, p. 116.

⁵ Tuğra-ua împărătească echivalând cu pecetea împărătească, sigiliul de Stat.

⁶ Costandin Brâncoveanu (1688-1714), cum semna Domnul însuși în corespondența sa, din anii 1694-1701, cu lordul Paget, ambasadorul Marii Britanii la Poartă (*apud* Andrei Pippidi, *Constantin Brâncoveanu, stolnicul și lordul*, București, EAR, 2014, p. 73, 83-84, 93-94, 106-107 ș. a.).

⁷ Constantin, Ștefan, Radu și Matei.

⁸ De fapt, era vorba de un singur ginere (*damâd*), anume Ianache Văcărescul.

⁹ Șeful Grajdurilor Imperiale, Marele Comis, înalt dregător al Porții, de multe ori numit în întronarea sau mazilirea domnilor români. Cf. *ROTA*, art. *Mirahur / Imrahur*, p. 153. Românii necunoscători de turcă au confundat adjectivul *Büyük* (mare) cu un nume propriu, făcând din *Marele Mirahor Mehmed*, *Büyük Mehmed*. Demnitatea mai apare în izvoarele noastre și sub forma *Imbrihor*, toate aceste denumiri având la bază izafetul persan *emr-i ahôr* (emirul / conducătorul grajdurilor).

¹⁰ *Rikâb* înseamnă textual „Scară (de șa)” și desemnează pe dregătorii care însoțeau pe Padișah în ieșirile sale publice sau *incognito* (*tebdil/ teptil*). Cf. Cf. *ROTA*, art. *Rikâb*, p. 269.

¹¹ *Mübâşir* = „agent”, „inspector”; reprezentant al Înaltei Porți în îndeplinirea unui ordin imperial.

¹² *Mirza* = abreviere de la *emir-i zâde* (*emirzâde*) = „fiu de emir”, „fiu de prinț”; în românește, *mîrzac* și numele de familie *Mîrza*.

¹³ Cel mai important clan (trib, familie), din cele patru, ale puternicei aristocrații crâmlene; au fost comparați, în raporturile lor cu hanul, cu magnații poloni în relațiile lor cu regele.

cu mare iuțeală și repeziciune și galop rapid să vă alăturați mai sus-pomenitului meu Mare Mirahor, să plecați cu mare grijă; dar, sub aceste pretext (*bu bahâne ile*), oștenii tătari (*asâkir-i Tatar*) atât în timpul drumului, cât și la intrarea lor în lăuntru numitului vilaiet (al Țării Românești), la risipirea adunării (*cemiyet*) numitului *hâin* și la prinderea numitului *Voievod* și a fiilor și a ginerilor (sic!) lui, să nu arate neglijență și delăsare, iar pe cei slabi și pe sărmanele raiale (*re'âya*)¹⁴, aflate sub cheazăia Creatorului, să le protejeze și să nu le facă asuprire și nedreptate și să nu le atace bunurile și lucrurile (*emvâl ve eşyalarına*) și să se abțină de la luarea lor în robie; fiecare (oștean tătar) să fie aspru și ferm avertizat (în această privință) (*her birine muhkem tenbih ve ta'kid eyleyüb*); (de aceea), a fost emis ilustrul meu *fermân* ca, sub acest pretext (al prinderii hainului Kostantin, a fiilor și „ginerilor” săi - M. M.), să se evite a se produce daune (*hasara*) vieții și averii (*mal ve canlarına*), fie și unui singur individ (*bir ferdiñ*) din rândul populației (*ahâli*), al raialelor (împărătești, plătitore de impozite).

(Așadar), am poruncit ca: la sosirea (ilustrei scrisori împărătești) să acționați (*amel olasız*) în această privință, în mod legal (*vech-i meşrûh üzere*), conform cu *fermân*-ul meu cel purtător de glorie.

Așa să știți și să arătați încredere ilustrului semn (*tuğra*-lei).

S-a scris în decada dintâi a lunii Rebiülevvel anul una mie una sută douăzeci și șase¹⁵.

În localitatea

Constantinopol (*Kostantiniye*)

cel bine-păzit¹⁶.

Comentariu:

Ordinul transmis de Înalta Poartă Hanului Crimeii Kaplan I Girây, sub forma protocolară de scrisoare imperială (*nâme-i şerif*), de a mobiliza călărime tătară, „în număr mai mult decât suficient”, cu Hanul însuși în frunte și cu participarea puternicului clan al Beilor Şirin, pentru a fi gata de a interveni în Țara Românească, la eventuala solicitare din partea reprezentantului Porții, aflat la București, în cazul în care fostul Voievod de Eflâk (Țara Românească), *Costandin Brâncoveanu*, mazilit datorită hainiei (trădării), ar opune rezistență, la arestarea sa, a fiilor și ginerelui său, în vederea transportării la Istanbul. Documentul face parte dintr-o impresionantă suită de porunci adresate de Înalta Poartă autorităților administrative și militare de pe linia Dunării, de la Vidin la Brăila, și pe traseul București - Giurgiu - Rusçuk - Edirne - Istanbul, inclusiv trupelor regulate și provinciale aflate sub comanda Beilerbeiului Rumeliei, comandantul militar

¹⁴ Contribuabilii, plătitorii de impozite, în arabă: „turma”.

¹⁵ Adică 17.03 – 26.03. 1714, stil nou (06.03.-15.03.1714, stil vechi, în uz în Moldova și Țara Românească).

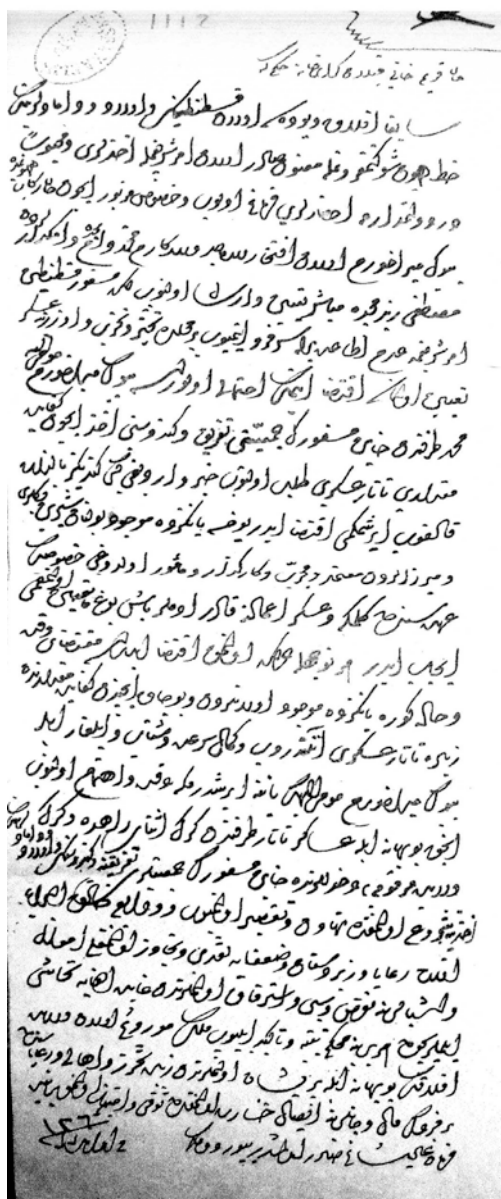
¹⁶ Bine-păzit de Dumnezeu și de Suveran (formulă folosită și de bizantini).

otoman cel mai important din Sud-Estul Europei, somându-le să fie pregătite a interveni și a pune capăt unei posibile rezistențe din partea fostului Domn.

Aceste porunci arată limpede că Poarta se aștepta la o puternică opoziție din partea lui Brâncoveanu, fapt pus în evidență în special de numeroasele porunci adresate autorităților militare și administrative otomane de la Dunărea de Jos, amintite mai sus, în cap cu puternicul Beilerbei al Rumeliei, ca și de ordinul de mai sus de mobilizare a călărimii tătare, sub conducerea hanului însuși, un mecanism care a funcționat „*cu o înspăimântătoare precizie*” în cazul unor revolte în Moldova și Țara Românească contra puterii otomane.

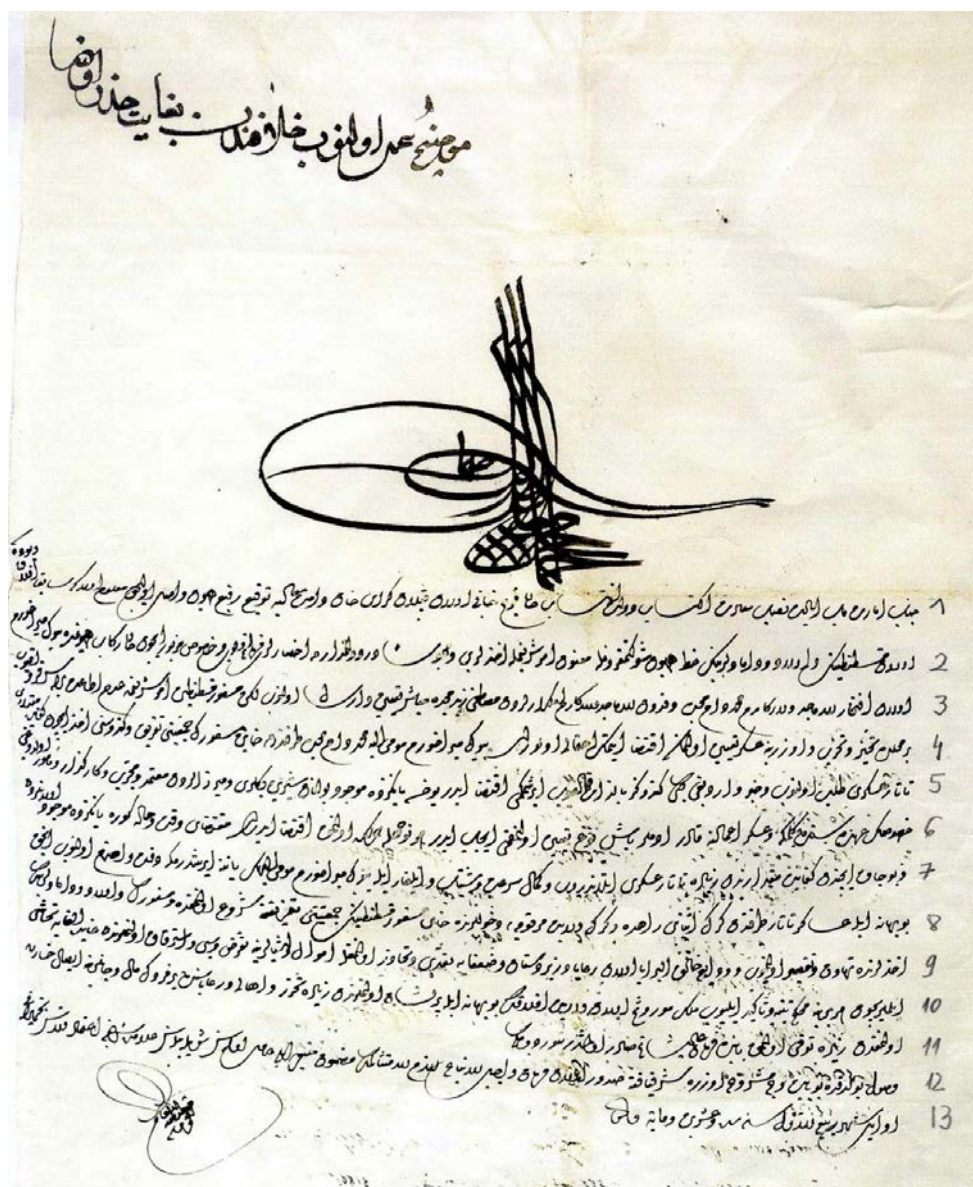
Pe de altă parte, atrage atenția faptul că și de această dată Padișahul avertizează ferm pe tătari ca, „sub acest pretext” (*bu bahâne ile*), să nu jefuiască bunurile mobile și imobile ale „*sărmanelor raiale*” din Muntenia, deoarece acestea se aflau „sub cheazăia Creatorului”, constituind „proprietatea mea (*servetim*)” sultanală, prin urmare orice atentat la viața și bunurile „turmei” (*re'âya*), plătitore de impozite, principala sursă de venit a Vistieriei Imperiale, ar fi fost o atingere adusă averii Sultanului însuși, Statului otoman. Este cunoscuta retorică din actele medievale emise de „bunul împărat („bunul rege”), ocrotitor al contribuabililor, o retorică ce are la bază o îndelungă practică urcând până în secolele XI - XII în Asia Centrală, bazată pe faimosul „Cerc al dreptății” (tc. *adâlet çemberi*), potrivit căruia un Stat, respectiv un *Suveran puternic*, ca să existe, are nevoie de o *armată puternică*; pentru a exista o armată puternică e nevoie de o *vistierie plină*; pentru a avea o vistierie plină, trebuie să existe *contribuabili* (*re'âya*) *prosperi*, iar pentru ca aceștia să fie prosperi, trebuie să existe *legi drepte*, care să-i protejeze; dar pentru a exista asemenea legi și pentru aplicarea lor e nevoie de o autoritate de stat puternică, de un *Suveran puternic*, ori acesta nu poate exista fără o armată puternică etc. (și cercul continuă) ...

Din punct de vedere al diplomatiei otomane, cele două variante ale documentului de față sunt foarte importante, pentru că ne dezvăluie procedurile urmate la alcătuirea și expedierea documentelor oficiale otomane: doc. nr. 1 b conține direct conceptul documentului, respectiv forma abreviată, cu dispozițiile concrete date de Marele Vizir în numele Suveranului, notate pe loc în ședința Divanului Imperial de către diecii (*küttâb*) Cancelariei, cu registrele pe genunchi, fără formule introductive și fără adaosuri marginale, inclusiv „*rezoluții*” ale Padișahului și fără alte elemente finale de autentificare și legalizare ale documentului final, expedit beneficiarului. Din acest punct de vedere, compararea doc. nr. 1 b, care conține acest concept, cu doc. nr. 1 a, care are în plus, într-o redactare foarte îngrijită, solemnă, prevăzută cu *tuğra*-ua (monograma oficială a Sultanului titular, Sigiliul de Stat), cu rezoluția padișahală și cu datarea și localizarea oficială, alcătuind astfel forma finală a unui rescript imperial solemn (*hatt-i şerif* sau *hatt-i hümayûn*), de genul *chrysobulelor* bizantine sau *hrisoavelor* noastre domnești.

Documentul nr. 1 b:

Başbakanlık Osmanlı
Arşivi (abreviat: **BOA**), Istanbul,
 fond A. {**DEVN (Bâb-ı Asâfî.**
Divân-ı Humâyûn Kalemî /
 Poarta <Marelui> Vizir.
 Cancelaria Divanului Imperial),
 dosya 644 / gömlek (câmaşa) 5,
 document din prima decadă a
 lunii Rebiülevvel 1126 / 17.03. -
 26.03.1714 st.n., 29.05.1714:
 poruncă (*hüküm*) către Hanul
 Crimeii conținând ordinul de a fi
 gata pentru a interveni în Țara
 Românească, pentru prinderea lui
 Constantin Brâncoveanu, care a
 fost mazilit, în cazul în care va
 opune rezistență.

Documentul nr. 1 a: scrisoare imperială (nâme-i hümayûn) către Hanul Crimeii

Documentul nr. 2

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (abreviat: **BOA**) / Arhiva Otomană a Președinției Consiliului de Miniștri <al Republicii Turcia>, Istanbul, fond **Ibmülemin-Hariciye** (IE-HR), dosya 11/gömlek 1114, poruncă (hüküm) către „boierii vilaietului de Eflâk (Țara Românească)”, din prima decadă a lunii

Rebiülevvel (1)126/17.03-26.03.1714, stil nou (06.03-15.03.1714, stil vechi), să acționeze în deplină unitate și înțelegere "*de parcă ar fi un Vekil*" <colectiv>, așadar pentru a asigura o locotenență domnească până la instalarea noului Domn ce va fi numit de Poartă.

Text:

**„Sahh.
Yazıldı.**

(1) Vilâyet-i Eflâk boyarlarına hüküm ki:
(2) sâbika Eflâk Voyvodası Kostantiniñ hatt-ı hümâyûn-u şevketmakrûnumla mazmûn-u sâdır olan (3) emr-i şerifim mücebince ahzı ve Der-i Devletmedârıma ihzârı fermânım olub ve husûs-u mezbûr için (4) kıdvet-i el-emâcid ve-l ayân Mustafa zide mecdehu mübâşir nasb ve irsal olunmağla Der-i Devletmedârımdan (5) vilâyet-i Eflâk'a nasb olunacak Voyvoda varûb kyâm-ı erişim siz cümleñiz emr-i şerifimle vekil (6) nasb olmuşşuzdur.

Imdi sizki boyarlarsız işbû emr-i şerifim vusûlunda cümleñiz vekil olunûb (7) kemâl-i ittifâk ve ittihâd ile Eflâk vilâyetinin zabt-u rabt ve emvâl-ı mirîniñ bir habbesi (8) zâyî ve (...) olmamak üzere hıfz-u hırâset ve vedâyi Hâlif el-berâyâ olan re'âya (9) fukarasınıñ himâyet ve sıyânet ve sâir fermânım olan hidamât-ı aliyenin tekmil ve temşin (10) sadakat ve istikâmet ile bezş ve sa'y ve kudret ve ziyâdesiyle ihtimâm ve reft eyleyûb (11) hilâfında (...) her biriñiz gâyet el-gâye ihtirâz ve ictinâb eylemek bâbında (12) fermân-ı alişânım sâdır olmuşşudur.

Buyurdum ki

Tahrîren fî evâil-i Ra (Rebiülevvel) sene (1)126".

Traducere:

**„Autentic (Sahh)¹⁷.
S-a scris (Yazıldı)¹⁸.**

Către boierii (*boyarlar*)¹⁹ vilaietului²⁰ de Eflâk (Țara Românească), poruncă (*hüküm*) precum că:

¹⁷ Confirmarea de autenticitate din partea Cancelariei.

¹⁸ Adică s-a scris porunca (*hüküm*) dată de Marele Vizir, în numele Padișahului Ahmed III (1703-1730), în Divanul Imperial.

¹⁹ După părerea mea, termenul slav *boyar* provine din aoristul türccic *bolar* („care iese în față”), de la infinitivul *bolamak*, desemnând acele persoane din rândul comunităților locale supuse neamurilor türco-tătare ale stepei, fiind intermediari - o pătură suprapusă - între comunitatea locală și acești stăpâni ai stepelor; această supoziție este confirmată de faptul că până în secolele XVI -XVII termenul *boier* / *boyar* apare în documentele epocii sub forma acestui aorist (participiu al timpului prezent general) türccic *bolar*. Aceste persoane intermediare se îmbogățiseră și deveniseră o pătură suprapusă, viitoarea clasă

potrivit cu ilustrul meu ordin (*emr-i şerîfîm*)²¹, care s-a emis în virtutea rescriptului meu împărătesc (*hatt-ı hümâyûn*)²², purtător de glorie, am poruncit (*fermânum olub*) prinderea și aducerea la Poarta mea a Fericirii a lui Kostantin, fostul Voievod de Eflâk (Țara Românească)²³; pentru această treabă a fost numit și trimis ca *mübâşir*²⁴ Mustafa, pildă pentru cei glorioși și onorabili, prelungească-i se gloria; până ce de la Poarta mea a Fericirii (*Der-i Devletmedârımdan*) va fi desemnat Voievodul (*nasb olunacak Voyvoda*) pentru vilaietul de Eflâk (Țara Românească), <până atunci> voi toți (*siz cümleñiz*) să vă sculați și, potrivit ilustrului meu ordin (*emr-i şerîfîmle*), să acționați de parcă ați fi numiți vekili/ ad-interim (*vekil nasb olmuşsuzdur*) <împreună>.

Aşadar (*imdi*), voi care sunteți boieri (*sizki boyarlarsız*), la sosirea acestui ilustru ordin al meu, în deplină înțelegere și uniune, să asigurați stăpânirea vilaietului de Eflâk și să nu se piardă niciun grăunte (*habbe*) din averea miriei (*emvâl-ı mirî*)²⁵ și să protejați sărmanele raiale (*re'âya fukarası*)²⁶, aflate sub chezașia Creatorului, și să vă străduiți și să depuneți eforturi cu credință și dăruire pentru a duce la îndeplinire și alte slujbe împărătești (*hidamât-ı aliye*) ce se vor porunci de către mine; și fiecare dintre voi (*her biriñiz*) să vă feriți și să evitați a face contrariul (*hilâf*); în acest sens a fost emis gloriosul meu *fermân*²⁷.

Am poruncit (*Buyurdum ki*)!

S-a scris în prima decadă (*evâil*) a lunii Rebiülevvel anul (1)126²⁸.

Comentariu (la finele doc. nr. 3).

Documentul nr. 3

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (abreviat: BOA) / Arhiva Otomană a Președinției Consiliului de Miniștri <al Republicii Turcia>, Istanbul, fond **Ibmülemin-Hariciye (IE-HR)**, dosya 11/gömlek 1114, poruncă (*hüküm*) din prima decadă a lunii Rebiülevvel (1)126/17.03-26.03.1714, stil nou (06.03-15.03.1714,

boierească, în urma avantajelor aduse de strângerea și predarea către stăpânitorii turco-mongoli a tributului și a altor redevențe prelevate și asigurate de la populația locală.

²⁰ *Vilâyet* înseamnă „provincie”, dar și „țară”, în acest caz fiind echivalentul lui *memleket* (de origine arabă): *Memleket-i Eflâk* = Țara Românească.

²¹ Adică *hüküm*, simplă poruncă, emisă în numele Padișahului, deosebită de rescriptele împărătești solemne (vezi nota următoare).

²² Acesta era un act solemn, prevăzut cu autograful oficial (*hat*) al Suveranului (*tuğra*), echivalând cu Sigiliul de Stat.

²³ Costandin Brâncoveanu (1688-1714).

²⁴ Reprezentant al Sultanului, „inspector”, „agent” desemnat pentru aducerea la îndeplinire a unui ordin al Înaltei Porți.

²⁵ Averea publică, fiscal.

²⁶ Plătitorii de impozite, contribuabilii, „turma” (*re'âya*).

²⁷ *Fermân* = ordin, poruncă, *hüküm*.

²⁸ 17.03 – 26.03. 1714 stil nou (06.03 – 15.03 1714 stil vechi, folosit încă în epocă în Țara Românească și Moldova.

stil vechi), către noul Domn al Țării Românești, cu numele necompletat în document, „*unul dintre boierii de Eflâk, în prezent numit <de Poartă> Voyvoda vilaietului de Eflâk*”: în deplină înțelegere și uniune cu boierii și cu mubașirul Mustafa să acționeze pentru prinderea și expedierea la Poartă, sub arest, a „hainului” Constantin Brâncoveanu, precum și a fiilor și ginerelui său; între principalele capete de acuzare ale fostului Domn figurează aducerea la Brăila, cetate împărătească, a Țarului Moscovei, luarea și arderea ei, precum și înrobirea populației musulmane.

Text:

„*Sahh.
Yazıldı.*”

(1) Eflâk boyarlarından olub hâlâ vilâyet-i Eflâk’a Voyvoda nasb olan (numele necompletat – M. M.) hüküm ki:
(2) Eflâk Voyvodası olan Kostantin Devlet-i Aliye’min nasb kerdesi ve naim-i celile-i (3) hüsrevâne ile perveriş bulmuşiken mukkademâ Devlet-i Aliye’min askeri milel-i Nasara ile (4) cenk ve cidâl üzere olduğu esnâda mesfûr Kostantin keferi tayfesinin (5) Memâlik-i Mahrusem’e üzerine hücum ve istilâlarına delâlet ve zehâir ve sâir vücûh ile (6) ihânet ve taraf-ı Devlet-i Aliye’me envâ’i mazarrat ve hasaret isâline bais-u bâdi olduğundan m’ada (7) bundan esbak Moskov Çarınıñ Memâlik-i Mahrusem arazisinden olan Boğdan (8) içine gelmesine tahrîk idüb ve ol vakitte Moskov Çarından bir mikdar asker getürdüb (9) ve yanlarına kendü tarafından dahi vâfir asker tayîn ve Devlet-i Aliye’min kalelerinden İbrâ’il (10) kalesine istilâ ve kale-i mezbureyi ahz ve ihrâk ve içinde olan ehl-i Islâm’ın (11) bazılarınıñ katline ve bazılarınıñ istirkaklarına bâdi ve badelyevm (...) (12) Devlet-i Aliye’min bir tarafa hareketi vuku’unda mesfûr Memâlik-i Mahrusem’e mazarratında (13) emniyet ve itmi’nân mürtefi’olub bunun imsâli hıyânet ve hıyânet tevâtur ile müstehakk (14) olmağla virilen **fetvâ-yı şerife** ve **hatt-ı hümayûn** şevketmakrunumla sâdır olan emr-i şerifim mücebince hâin-i mesfûr Kostantin ve evlâdları ve damadları ittihâd ve ittifak ile (16) ale-l-derhâl ahz ve elegetirilüb mubaşir tâyîn olunan kıdvet el-emâcid ve-l-ekârim (17) Mustafa zide mecdehu’ya mahbûsen teslim ve Der-i Devletmedarıma ihzâr itdirilmek için (18) vilâyet-i Eflâk’da Divân Kâtibi ve bazergânlık tekarrubi ile Eflâk’da bulunan Dergâh-ı Mu’allam (19) Yeniçerileri ve sâir kullumun ve yine vilâyet-i Eflâk’da mirî sekbanların bölükbaşlarına (20) ve Eflâk Memleketinin baş Papasına ve cümle boyarlarına ve bellibaşlılara ve umûmen vilâyet-i mezbûre (21) re’âyasına mevsûl ve meşrûh evâmîr-i şerife’im ile tenbih ve te’akid olunmağla sen ki Voyvoda-i merkûmsun (22) sendahi meşrûh üzere me’ûr ve tâ’yîn olunmuşsundur.

İmdi emr-i şerifim vûsulunda (23) selefin hâin-i mesfûr Kostantiniñ Voyvoda-yi ve evlâdları ve damâdları vech-i meşrûh (24) üzere me’ûr olanlar ile maiyyet ve ittifak ile ale-l-derhâl ahz ve elegetirüb (25) mubaşir-i mumileyh

Mustafa zide mecktehuya mahlûsen teslim ve Der-i Devletmedarîma itdirmekde (26) bezl-i tâb ve tuvân eyliyesin ve eğer hâin-i mesfûr *fetvâ-yı şerife* ve *emr-i şerifim'e* adem-i ita'ât (...) (27) Der-i Devletmedarîma ihzâr olunmakda imtinâ' zâhir olur ise mübaşir-i mumileyhn (28) me'mûr olduğu vech-i üzere hâin-i mesfûrûn katline mübaşiret etdikde (29) sendahi bilcümle sâir me'mûr olanlarile mübaşir-i merkume i'âne (30) ve müzâheret ve i'dâm-ı vücûd müşâvere (...) cezâsı tertibe ve vakit (31) ve ser-i maktu'nu Der-i Adâlet binâ heme isâlına müsâre'at eyleyüb (32) ve hâin-i mesfûrûn ve evlâdlarının ve damâdlarının nukûd ve nâtık ve sâmit (33) bilcümle ism-i mâl itlâk olunûb emvâl ve eşyalarından bir nesneleri genc ve ihfâ' (34) ve zâ'yi ve telef olunmamak üzere zuhûr getirilüb gereği gibi zabt ve hıfz u (35) hırâsete ikdâm-ve ihtimâm eyleyüb ve vilâyet-i Eflâk'da vedâyi Hâlik el-berâya (36) fukarasının himâye ve sıyânelerinden ve sâir uhdeki lâzım gelen (37) hüdâmât-ı aliye'mde kemâl-ı sadakat ve istikâmet ile bezl (...) mevîr ve sarf (38) (...) sudûr bâbında fermân-ı alîşânım sâdir olmuşdur.

Buyurdumki:

fî evâil-i Ra (Rebiülevvel) sene (1)126".

Traducere:

„Autentic (Sahh).

S-a scris (Yazıldı).

Voievodului ce va fi numit vilaietului de Eflâk ... (numele necompletat - M. M.) dintre boierii Țării Românești (*Eflâk boyarlarından olub*), (să se scrie) poruncă (*hüküm*), precum că:

numirea Domnului Țării Românești (*Eflâk Voyvodası olan*), *Kostantin*²⁹ a fost opera (*kerde*)³⁰ Înaltului meu Devlet³¹ (*Devlet-i Aliye'miñ*) și a reprezentat o glorioasă favoare din partea Maiestății mele Imperiale³²; cu toate acestea, în trecut

²⁹ Se poate citi exact ca acolo *Kostantin*, dar și *Kostandin* (românește: *Costandin*). E adevărat, Brâncoveanu semna el însuși *Costandin* (*Brâncoveanul*) (vezi corespondența sa din anii 1694-1701 cu lordul Paget, ambasadorul Marii Britanii la Poartă, Andrei Pippidi, *Constantin Brâncoveanu, stolnicul și lordul*, București, EAR, 2014, p. 73-119), dar în textele turcești numele *Kostantin* e legat de cel de *Kostantiniye* (ar., tc.), deci de *Constantinopol*. Fiind vorba de o lectură turcă în cadrul unui text turc, cred că ar trebui să prevaleze în transliterația turco-arabă, nu în traducere românească, această variantă *Kostantin* și nu *Kostandin*.

³⁰ În persană *kerde* = „făcătură”, deci operă.

³¹ *Devlet* înseamnă, textual, „stat” (deci Înaltul Devlet = Înaltul Stat), dar și „putere” și „fericire”.

³² De observat că în momentul redactării poruncii (*hüküm*), deci în intervalul din prima decadă a lunii Rebiülevvel (1)126/17.03-26.03.1714, stil nou, după tabelele sincronice, respectiv 06.03-15.03.1714, stil vechi, în uz în Țara Românească și Moldova la 1703, Brâncoveanu era încă, formal, voievodul titular, în document nu apare obișnuita formulă din suita de firmene similare *sâbika*, adică „fost” (în slavă: *biv*); de altfel, cum s-a văzut, nici numele noului domn nu era încă cunoscut, și deci necompletat în document, dar

(*mukaddemâ*), pe când oștile Înatului meu Devlet purtau lupte și bătălii (*cenk ve cidâl*) cu națiunile creștine (*milel-i Nasârâ*) numitul *Kostantin* (*mesfûr Kostantin*) a determinat și a provocat atacuri și incursiuni (*hücûm ve istilâlar*) ale tagmei necredincioșilor (*kefere tayfesi*) asupra Țărilor mele bine-păzite (*Memâlik-i Mahrusem*)³³ și (tot el) a fost cauza și la originea (*bais i bâdi*) diferitelor pierderi și distrugerii aduse Înatului meu Devlet³⁴, prin zaherele (*zehâir*)³⁵ și alte mijloace (*sâir vücûh ile*) și prin trădare (*ihânet*)³⁶. În afară de aceasta numitul *Kostantin*, a încurajat (*tahrîk idiüb*) venirea în Moldova (*Boğdan içine gelmesi*), care e unul din pământurile Țărilor mele bine-păzite (*Memâlik-i Mahrusem arâzisenden olan*)³⁷ a Țarului de mai înainte al Moscovei (*bundan esbak Moskov Çarı*)³⁸ și a determinat atunci³⁹ aducerea unui număr de oșteni (*bir mikdar asker*) din partea Țarului Moscovei, numind (*tayîn*) și din partea sa o oaste numeroasă (*vâfir asker*)⁴⁰ alături

exista lucrul sigur: că acesta va fi numit din rândul boierilor munteni, cum s-a și întâmplat ulterior (fiind numit Ștefan Cantacuzino).

³³ *Memâlik-i Mahruse* = „Țările bine-păzite” (de Dumnezeu și Suveran), adică Imperiul otoman, care însă, la el acasă, nu s-a numit niciodată *Imperiu* (*Empire, Imparatorluk*), ci *Stat, Poartă, Prag, Țările bine-păzite*.

³⁴ Domnii fanarioți, care fuseseră înainte de domnie Marii Dragomani ai Divanului Imperial sau ai Amiralității, au popularizat traducerea lui *Devlet-i Aliye* prin *Înatul Devlet* în română.

³⁵ *Zâhire* (sing.) = „proviant”, în primul rând *dobitoace*.

³⁶ Aluzie limpede la campania de la Prut (1711), cum se va vedea mai departe, chiar în rândurile următoare, în document.

³⁷ Deci, în concepția școlii juridice hanefite, dominantă oficial în Imperiul otoman, Moldova era „pământ” (*arâzi*) islamic, așadar era „proprietate” (*servet*) a Padișahului, cum, de altfel, se precizează în chip expres în aceste firmene.

³⁸ Evident, Petru I (1682-1725), supranumit în textele turcești „*Deli Petro*” („Petru cel Nebun”). Este vorba aici, bineînțeles, de faimoasa campanie de la Prut (tc. *Prut Seferi*) din 1711; vezi Ionel Căndeș, *Brăila 1711. Documente și studii*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2011; Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2011.

³⁹ Este vorba de corpul expediționar de cavalerie condus de generalul Rönne; vezi raportul acestuia adresat lui Petru I despre atacarea și luarea cetății Brăila în 13-14 iulie 1711, în: Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)/ Campania și Pacea de la Prut 1123/1711*, vol. II, Ankara, 1953, p. 540, în traducere românească de Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2011, p. 73-74.

⁴⁰ În realitate, era doar un detașament de călărime condus de Toma Cantacuzino, care a fugit la Iași, alăturându-se oastei rusești, participând apoi la operațiunile de la Brăila ale corpului expediționar comandat de generalul Rönne. Este interesantă și oarecum premonitorie reacția dramatică (izbucnirea în lacrimi a bătrânului domn Constantin Brâncoveanu în momentul în care a aflat de trecerea deschisă a spătarului Cantacuzino de partea rușilor, trecând peste voința voievodului: Domnul a avut parcă presimțirea cumplitelor consecințe ale acestui gest. Într-adevăr, participarea spătarului Cantacuzino la ocuparea Brăilei, apoi fuga sa în Rusia unde a devenit general rus în serviciul lui Petru cel Mare, s-au dovedit a cântări greu în acuzația de trădare („hainire”), care a dus la

de Țar (*yanlarına*) și (astfel) a fost cauza (*bâdi*) invadării (*istilâ*) cetății Brăila (*Ibrâ'il Kalesi*), una din cetățile Înalțului meu Devlet, și a luării (*ahz*) numitei cetăți și arderii sale (*ihrâk*) și masacrării unora (*bazılârınıñ katline*) și înrobirii altora (*bazılârınıñ istirkaklarına*) din populația musulmană (*ehl-i Islâm*); mai apoi (*badelyevm*), atunci când Înalțul meu Devlet opera într-o parte, el, prin tot felul de trădări (*hiyânet ve hiyânet*), făcute cu tevdură (*tevâtur ile*)⁴¹, aducea atingere (*emniyet*) și încrederii (*itmi'nân*) Țărilor mele bine-păzite, mărind pagubele (*mazarrat*).

De aceea, potrivit (*mücebince*) cu sfânta *fetvâ* (*fetvâ-i şerife*)⁴² și cu rescriptul meu împărătesc (*hatt-ı hümayün*) purtător de glorie, numitul trădător (*hâin*) Kostantin și fiii săi (*evlâdları*)⁴³ și ginerii (sic! - M. M.) săi (*damâdları*)⁴⁴ să fie de îndată (*ale-l-derhâl*) prinși (*ahz*) și capturați (*elegetirilüb*), în deplină unitate și înțelegere (*ittihâd ve ittifâk*) [între trimisul Porții, Mustafa, noul Domn ce va fi numit și boierimea munteană - M. M.] să fie predat (*teslim*) sub stare de arest (*mahbûsen*)⁴⁵ *mübâsir*⁴⁶-ului numit (de Poartă), Mustafa, pildă pentru cei glorioși și onorabili, prelungească-i-se gloria; pentru a-l face să compară (*ihzâr*) la Poarta mea a Fericii (*Der-i Devletmedârıma*), au fost preveniți și avertizați (*tenbih ve te'akid*), prin ordinele mele ilustre (*evâmiri şerife'mle*) legale (*meşrûh*), care vor

mazilirea, prinderea și executarea Brâncoveanului, „luarea (*ahz*) și arderea (*ihrâk*) Brăilei” constituind chiar primul capăt de acuzare menționat în *fetvâ*-ua (sentința juridică emisă de Marele Muftiu) și în numeroasele porunci transmise dregătorilor otomani din vecinătatea Țării Românești, boierimii muntene și noului domn numit de Înalta Poartă în prima decadă a lunii Rebiülevvel 1126/ 17.03.-26.03.1714 st. n. (06.03.-15.03.1714 st. v., în uzul epocii în Țara Românească); pentru surse, vezi **BOA**, Istanbul, fond **A.DVN**, dosya 633/*gömlek* 85; dosya 644/g. 5; fond Ibn ül-Emin (**IE-HR**) dosya 11/g. 1114 etc. (a se vedea *supra*, doc. Nr. 1 a - 1 b, 2).

⁴¹ *Tevâtur* înseamnă în turcă, textual, „rumoare”, „zvon”, „zgomot”; *tevâtur etmek* = „a purta vorba de la unul la altul”, „a face tevdură”.

⁴² *Fetvâ* = ar.-tc. *cevâb*, lat. *responsum*, deci „răspuns” la întrebarea ridicată de decidentul politico-administrativ, în speță Padișahul, dacă acțiunea (măsura) care urmează să o ia corespunde sau nu prevederilor dreptului islamic; această *fetvâ* se dădea de către Marele Muftiu (*Şeyh ül-Islâm*); zece detronări de sultani au fost justificate în acest fel, după cum au fost emise *fetvâ*-le și în cazul mazilirii, prinderii, execuției și confiscării averilor (potrivit procedurii islamice *müsâdere*) unor domni români învinuiți de „hainire”, precum Ion Vodă al Moldovei la 1574 și Costandin Vodă Brâncoveanul al Țării Românești la 1714. Aceste *fetvâ*-le, sute de volume, se află astăzi în Arhiva Marelui Muftiat de la Istanbul, dar sunt dificil de cercetat, întrucât sunt redactate în araba clasică. Vezi Midhat Sertoğlu, *Resimli Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* (abreviat: **ROTA**), Istanbul, 1958, art. *Fetvâ*, *Fetvâ Emîni* și *Fetvâhâne*, p. 106.

⁴³ Constantin, Ștefan, Radu și Matei.

⁴⁴ De fapt, în realitate era vorba de un singur ginere (tc. sing. *damâd*), adică vistiernicul *Ianache Văcărescul*.

⁴⁵ Textual, „închis” (*mahbûsâne* = „închisoare”).

⁴⁶ „Agent”, „inspector”, trimis al Înaltei Porți în teritoriu, pentru aducerea la îndeplinire a unor porunci padișahale importante.

sosi (*mevsûl*), Secretarul Divanului (*Divân Kâtibi*)⁴⁷ al Țării Românești, cu apropiații negustorimii (*bazergânlık tekarrubı*) și cu ienicerii (*Yeniçeriler*) Înalțului meu Prag (*Dergâh-ı Mu'allam*) și cu alți robi ai mei; și au fost avertizați și preveniți (*tenbih ve te'âkid*) și au fost, de asemenea, trimise ilustrele mele ordine (*evâmîr-i şerife'm*) și șefilor detașamentelor de seimeni publici (*mirî sekbanlarıñ bölükbaşlarına*)⁴⁸ din vilaietul de Eflâk și Mitropolitului (*Baş Papas*)⁴⁹ Țării Românești și tuturor boierilor (*cümle boyarlarına*)⁵⁰ și persoanelor celor mai de vază <din vilaietul de Eflâk> (*bellibaşlılarına*) și în general (*umûmen*) (tuturor) raialelor (*re'âyasına*) numitei țări.

De aceea, tu care ești Voievodul mai sus-amintit (*Voyvoda-i merkumsun*), și tu (*sendahi*) ești numit și stabilit (*me'mûr ve tâyîn*) în mod legal (*vech-i meşrûh üzere*) <pentru această treabă>.

Așadar (*imdi*), la sosirea ilustrului meu ordin (*emr-i şerifim vusûlunda*), dimpreună cu toți cei numiți în chip legal, în uniune și înțelegere (*maiyyet ve ittîfâk ile*), de îndată (*ale-l-derhâl*), să-i prinzi (*ahz*) și să-i capturezi (*elegetirüb*) pe numitul hâin Costandin Vodă (*Kostantin Voyvoda*)⁵¹, pe fiii (*evlâdları*)⁵² și pe

⁴⁷ Era, de fapt, secretarul de turcă al Domnului, numit *Divân Efendisi*; despre acest dregător, *Efendi* (înalț grad birocratic) al Sfatului domnesc, din timpul lui Brâncoveanu, respectiv Bektaş Efendi, a cărui fiică s-a căsătorit cu un brăilean, un anume Mehmed, intrat ulterior într-un lung conflict cu socrul său, judecat de Kadiul de Giurgiu, vezi Mihai Maxim, *Brăila 1711. Noi documente otomane*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 2011, p. 49-50. Este amuzant și instructiv, din punctul de vedere al statutului femeii musulmane, episodul din anul 1122/1710-1711: în timp ce ginerele Mehmed era plecat din Brăila, numitul secretar domnesc, Bektaş Efendi, a trimis în târgul de pe malul Dunării un om (*adam*), care într-o noapte a pătruns în *konak*-ul numitului Mehmed și, se plângea ulterior acesta, „mi-a luat nevasta și alte lucruri (zevcemi ve sair eşyamı alub)” ... (*ibidem*).

⁴⁸ *Sekban* (*seğmen*) – de la termenul tc. corupt cu sensul de „cel care sparge și distruge rândurile dușmanului” – constituia un corp de oaste afiliat ienicerilor, și care, călare sau pedestru, însoțeau pe Padișah la vânătoare, folosind câinii dresați, în timp de pace și făceau parte din suita împărătească, prestând servicii militare, aidoma ienicerilor; erau plătiți din Visteria centrală de Stat de la Istanbul; șeful lor (*Sekbanbaşı*) era un personaj important, prin avansare putând accede la înalta demnitate de sangeacbei, care în secolele XV -XVI era echivalent în protocolul Înaltei Porți cu cel al domnilor moldo-munteni; în Țările Române, seimenii constituiau Garda domnească, jucând un rol important în evenimentele de la 1655 din Țara Românească, finalizate cu schimbarea domniei. În Imperiul otoman, după veacul al XVII-lea, încep să-și piardă din importanța de odinioară, dar sunt reformați și modernizați de către Selim al III-lea (1789-1807), în cadrul „Noului Sistem” (*Nizâm-ı Cedid*), înființându-se așa-zisul corp „Noii Seimeni” (*Sekbân-ı Cedid*); vezi Midhat Sertoğlu, *ROTA*, art. *Seğmen, Sekban, Sekban avcıları* (Vânătorii sekban), *Sekbanbaşı*, p. 289-290.

⁴⁹ Textual: „Preotul-șef”; aceeași formulare vezi în *BOA*, Fond A. {DVN, dosya 633/ gömlek („câmașa”) 85.

⁵⁰ Vezi, în acest volum, doc. anterior (nr. 10), precum și *BOA*, Fond A. {DVN, dosya 633/ gömlek („câmașa”) 85.

⁵¹ *Costandin Brâncoveanul* (1688-1714).

ginerii săi (*damâdları*) (sic! - M. M.)⁵³ și să-i predai (*teslim*), sub arest (*mahbûsen*), mai sus-amintitului (*mübâşir*) Mustafa⁵⁴, prelungească-i-se gloria, și să-i faci să compară (*ihzâr*) la Poarta mea a Fericirii (*Der-i Devletmedârıma*); și dacă numitul *hâin* nu se va supune sfintei *fetvâ*-le (*fetvâ-yi şerife*)⁵⁵ și ilustrului meu ordin (*emr-i şerifime*)⁵⁶, (...) și dacă se va vedea că refuză (*imtinâ*) să compară la Poarta mea a Fericirii, atunci și tu (*sendahi*) să purcezi la uciderea numitului *hain* (*hâin-i mesfûruñ katline mübâşeret etdikde*), în chipul în care va fi stabilit de mai-sus amintitul *mübâşir* și, împreună cu ceilalți stabiliți <pentru această treabă>, să acorzi sprijin și ajutor sus-pomenitului *mübâşir* și să vă sfătuiți (*müşâvere*) (...) în ce privește stabilirea pedepsei (*cezâsı*) <numitului *hain*> și momentul execuției (*i'dâm-ı vüçûd*) și să vă grăbiți să trimiteți capul tăiat (*ser-i maktu'nu*) la Poarta Dreptății (*Der-i Adâlet*)⁵⁷, spre a fi expus în fața tuturor (*heme*); și toți banii peșin (*nukûd*) și vitele (*nâtık*) și bunurile neînsufleteite (*sâmit*), <adică> tot ceea ce înseamnă avere (*ism-i mâl*), aparținând numitului *hâin* și fiilor săi și ginerilor (sic! - M. M.), să fie confiscate⁵⁸; și totul din averile și lucrurile lor (*emvâl ve eşyalarının*)

⁵² Costantin, Ștefan, Radu și Matei.

⁵³ De fapt, era vorba de un singur genere (*damâd*), respectiv vistiernicul *Ianache Văcărescul*

⁵⁴ Bineînțeles, porunci separate, de investire în această misiune specială și de instrucțiuni, au fost trimise paralel Marelui Comis (*Büyük Mirâhor*) Mehmed și *mübâşir*-ului Mustafa Ağa, din Suita Împărătească (*Rikâb-ı Hümayûn*); vezi **BOA**, Fond **A. {DVN}**, dosya 645/ gömlek („cămașă”) 74 și fond **Ibnülemin Hariciye (IE-HR)**, dosya 11/ gömlek („cămașă”) 1114, din prima decadă a lui Rebiülevvel 1126/ 17.03. – 26.03.1714 st. n. (06.03 – 15.03. 1714 st. v.); la 2 Rebiülâhır 1126/17.04.1714 st. n. (6 aprilie 1714 st. v.), se înregistrau 150 guruși / piaștri (*zolota-i cedit*), la Vistieria centrală a Statului Otoman (*Dış Hazinesi*), la „cheltuieli” (*el-masrâf*), ca recompensă pentru prinderea fostului domn al Țării Românești, *Kostantin Voyvoda* (**BOA**, Fond **Kepeci / KK**, nr. 2168, *Büyük Ruznâme. Hazine*, p. 2169), la acea dată *Mübaşirul* Mustafa Ağa aflându-se (încă) în Țara Românească (*hâlâ Eflâk'da olan*): vezi **BOA**, Fond **A. {DVN}**, dosya 650/ gömlek („cămașă”) 65, doc. din ultima decadă a lui Cemâziülâhır 1126/ 03.07-12.07.1714 st. n. (27.06.-01.07.1714 st. v.). Este interesant că în transcrierea numelor, diecii de la Cancelaria Divanului Imperial confundau uneori pe *Mustafa* cu *Mehmed*. Într-adevăr, erau doi agenți/trimiși ai Porții pentru prinderea lui Brâncoveanu, a fiilor și ginerelui său și pentru confiscarea averilor lor mobile și imobile: protocolar *Marele Mirâhor* Mehmed, din Suita Imperială (*Rikâb-i Humâyun*) era cel care superviza afacerea, dar agentul „tehnic” (*mübâşir*-ul) era Mustafa Ağa, „vechi *emekdâr*” (slujitor).

⁵⁵ Sentință juridico-religioasă (ar.-tc. *cevâb*, lat. *responsum*), emisă de jurisconsultul otoman suprem (*Şeyh ül-İslâm*/ *Marele Muftiu*).

⁵⁶ Sinonim cu *hükm-ü şerif* („ilustră poruncă”).

⁵⁷ Având în vedere rangul lui Constantin Brâncoveanu, ar fi vorba aici de a doua poartă de la Palatul Topkapı, adică *Bâb-üs-Selâm* („Poarta Salutului”, „Poarta Păcii”), unde erau expuse capetele înalților demnitari executați.

⁵⁸ Textual „eliberate” (*itlâk olunub*) <de stăpânirea „hainilor”>. Era procedura islamică *müşâdere* = confiscarea bunurilor mobile și imobile ale trădătorilor (*hâin*) Islamului, fie că erau nemusulmani, fie musulmani. Brâncoveanu a fost acuzat, potrivit *fetvâ*-lei, că a trădat „pactul și alianța” (*ahd ve misâk*) cu Islamul; vezi Mihai Maxim, „Cu privire la statutul de *'ahd* al Țărilor Române față de Poartă. Considerații pe marginea unor noi

bir nesneleri) să fie dat la iveală (*zuhûr getirilüb*), spre a nu se îngropa și ascunde și pierde nimic. Și să depui eforturi (*ikdâm*) și să faci efortări (*ihitimâm*), pentru a asigura stăpânirea (*zabt*) și apărarea (*hıfz*) și protecția (*hırâset*) Țării Românești (*vilâyet-i Eflâk*) și protejarea (*himâye*) și siguranța (*sıyânet*) sărmanelor raiale, aflate sub chezașia Creatorului și pentru îndeplinirea cu deplină credință și dăruire (*kemâl-ı sadakat ve istikâmet*), și a celorlalte slujbe ale mele împărătești (*hudâmât-ı aliye'm*) (...).

În acest sens a fost emis înaltul meu ordin (*fermân-ı alişânım*).

De aceea, am poruncit (*buyûrdumki*) <cele de mai sus>.

(S-a scris) în prima decadă (*evâil*) a (lunii) *Ra* (Rebiülevvel) anul (1)126 (A.H.)⁵⁹.

Comentariu (la doc. nr. 2 și 3):

Cele două porunci de mai sus, către noul Domn al Țării Românești, cu numele încă neprecizat (avea să fie Ștefan Cantacuzino!), dar care este „unul dintre boierii de *Eflâk*”, și către „boierii Vilaietului de *Eflâk* (Țara Românească)”, se încadrează în lunga suită de ordine adresate autorităților otomane de pe linia Dunării, de la Vidin la Brăila, și de la Giurgiu la Edirne, precum și Hanului Crimeii (vezi doc. nr. 1), cerându-le să fie pregătite a răspunde înaltului trimis al Porții, Marele *Imrahor*, însărcinat cu prinderea Voievodului *hâin* mazilit *Kostantin* (Brâncoveanu), a fiilor și a „ginerilor” (de fapt, a *ginerelui* său Ianache Văcărescu, vistiernic), cu aducerea lor la Istanbul și cu confiscarea averilor lor în folosul fîscului otoman (*Mirî*), și să coopereze cu înaltul demnitar, inclusiv *manu militari*, în cazul în care Voievodul depus ar opune rezistență, mergându-se chiar până la uciderea acestuia și trimiterea capului său la Palatul Topkapı, pentru a fi expus la „Poarta Dreptății”.

Adresându-se direct boierimii muntene, în primul rând Cantacuzinilor, cărora Brâncoveanu le blocase accesul la Poartă, prin „*beratul pe viață*” din 1703, acceptând ca această boierime să asigure interimatul domniei (tc. *Vekâlet* /cămăcămie colectivă) și să-l dea din rândurile ei pe noul domn, Istanbulul puneă capăt regimului instituit în 1703, adică *al arendării* (tc. *iltizâm, mukata'a*) *Domniei* (Voyvodalık), echivalentul arendării impozitelor locale de către **arendăși** (*mültezim-i*), **numiți deja pe viață**, în cadrul noului sistem financiar adoptat de Poartă după asediul eșuat al Vienei din 1683, mai precis **din 1695**, în căutare disperată de bani lichizi, cu substanțiale plăți în avans. „Or, noul sistem *iltizâm* (*pe viață, numit din 1695, malikâne*) ne ajută să înțelegem mai bine mecanismul relațiilor româno-otomane în „veacul fanariot”: voievozii fanarioți, numiți din rândul grecilor bogați (foști mari dragomani) din Istanbul (...) și după efectuarea unor plăți în avans, oficiale și mai ales neoficiale, devin *mültezim-i*, primind în

izvoare otomane”, în *RdI*, 39, nr. 6, 1986, p. 523-534; *fetvâ*-ua cu pricina, publicată de Valeriu Veliman, în volumul său, *Relații româno-otomane, 1711-1821. Documente turcești*, DGAS, București, 1984, doc. nr. 11, p. 85-88.

⁵⁹ Adică 17.03.-26.03.1714 st.n. (06.03. – 15.03.1714 st.v.).

arendă (*iltizâm, fermage, malikâne*) demnitatea de domn în Țara Românească și Moldova, considerată cea mai lucrativă demnitate provincială din imperiu, încasează în sistem *maktu'* (global și pe cont propriu) haraciul, peșcheșurile oficiale, în primul rând cele de *Bayram*, și alte dări „cuvenite” Islamului, Padișahului și înalților săi dregători, și le transmit la Istanbul, *asigurând, astfel, Înaltei Porți o sursă sigură și garantată de finanțare*⁶⁰.

Privite lucrurile din această perspectivă, Constantin Brâncoveanu ne apare – paradoxal – ca inaugurând în 1703 în Țara Românească un sistem (*iltizam, fanariot*), pe care în Moldova îl va inaugura Nicolae Mavrocordat în 1709, într-o perioadă de gravă criză economico - financiară și politico - militară a Imperiului otoman, marcată de grele înfrângeri militare și pierderi teritoriale. Revirimentul, chiar euforia, care au urmat victoriei de la Prut (Stănilești) asupra Rusiei în iulie 1711, au restabilit încrederea Porții în posibilitățile sale financiare și militare, au declanșat o perioadă de contraofensivă împotriva Austriei și Venetiei și au dus la anularea regimului instituit în Țara Românească în 1703 și în Moldova în 1709 în Moldova. Domniile pămâtenene ale lui Dimitrie Cantemir (1710-1711) și Ștefan Cantacuzino (1714-1716) au fost, astfel, scurte intermezzo-uri în cadrul regimului *iltizam / malikâne - fanariot* din *Memleketeyin* („cele două țări”), prelungit pe termen lung până la „revoluția greacă” din 1821. Documentele de mai sus se referă, deci, la începutul intermezzo-ului muntean din 1714 - 1716.

Comparația acestor *hüküm* cu scrisoarea împărătească (*nâme-i şerif*) către Hanul Crimeii în aceeași problemă - prinderea și anihilarea lui Brâncoveanu - relevă, dincolo de diferența de nivel în favoarea Hanatului musulman, condus de descendenți din însuși Genghiz Han, similitudinea de statut dintre Țările Române și acest aflat tot în statut de *'ahd* (legământ) față de Înalta Poartă: i se cere Hanului ghiraid să coopereze cu trimisul otoman din Valahia, dar în colaborare cu *Beii Sirin*, cel mai puternic dintre cele 4 clanuri aristocratice din Crimeea, echivalentul, am spune, Cantacuzinilor români. Așadar, în ambele cazuri, Poarta duce o politică de balans între Voievod / Han și boierime / beii crâmleni.

Documentele nr. 2 și 3 scot în evidență faptul - important pentru istoria Brăilei, în contextul relațiilor româno - otomane - că între principalele capete de acuzare la adresa Brâncoveanului (de fapt, primul în ordine concretă, explicită din din exercițiul „trădării”) l-au constituit aducerea la Brăila, „cetate împărătească”, padișahală a Țarului Moscovei, luarea și arderea ei, precum și înrobirea populației musulmane de aici (deși, în realitate, cum am explicat în note, nu Brâncoveanu, ci Toma Cantacuzino s-a dus la Brăila); în consecință, luându-se și sentința (*fetvâ*) *Şeyh ül-Islâm*-ului, s-a procedat la pedepsirea *hâin*-ului și la aplicarea confiscării averilor (principiul islamic *müsâdere*).

Să remarcăm și enumerarea acelor instituții otomane care funcționau în Țara Românească în epocă și care constituiau reazemul cel mai important al Porții

⁶⁰ Vezi Mihai Maxim, „Țările Române și Imperiul otoman (1711-1821)”, în: *Istoria Românilor*, vol. VI, ediția II-a, revăzută și adăugită, coord.: Paul Cernovodeanu și Nicolae Edroiu, Editura Enciclopedică, București, 2012, p. 589.

în țară: ienicerii, seimenii (*sekbân*), negustorii (otomani), „Secretarul Divanului” (*Divân Kâtibi / Divân Efendisi*).

În ansamblu, în toate aceste documente e de observat grija Porții de a avea consensul tuturor categoriilor socio - profesionale – nu este uitată nici Biserica, iar „sărmanele raiale”, plătitoare de impozite, sunt mereu evocate (ele constituiau principala sursă de venit a Vistieriei); toate poruncile și acțiunile Porții sunt însoțite de trimiterea la ordinele *legale*, iar cele mai importante, precum cele de confiscarea averilor, fac des apel la procedura de *legalizare*, fie din partea Marelui Muftiu (*Şeyh ül-Islâm*), fie din partea Tribunalelelor kadiilor de Giurgiu (*Yergöğü*), în cazul Țării Românești, sau de Brăila (*Ibrâ'il*), în cazul Moldovei.

Mots - clefs: *Constantin Brâncoveanu, ottomans, trahison, arrestation, confiscation, punishment, décapitation, 1714.*

CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ET LES OTTOMANS EN 1714 (LES DOCUMENTE OTTOMANS INÉDITES)

(Résumé)

Document no. 1 (a - b) inédit: lettre impériale (*nâme-i hümayûn*) adressée au Khan de Crimée avec l'ordre de se préparer pour intervenir dans la Valachie afin d'arrêter Constantin Brâncoveanu, le Prince destitué (*mazûl*) du pays, en cas de résistance de la part de celui-ci.

Kırım Hanına hitâben *nâme-i hümayûn* 'dur: Eflâk Voyvodası Constantin Brâncoveanu (1688-1714) mâzul olduğundan Tatar askerleri hazır olmaları lâzım, gerekirse Voyvoda'ya karşı Eflâk'a girmeleri gerek diye evâil-i Rebiülevvel 1126 / 17.03. - 26.03.1714 st.n., tarihli yeni, neşredilmemiş arşiv belgesidir.

Document no. 2 inédit: Ordre (*hüküm*), émis de la première décade du mois de Rebiülevvel 1126/17.03.1714 - 26.03.1714, nouveau style (06.03-15.03.1714, ancien style), adressé aux boïards de Valachie d'instituer une *Vekâlet* (ad interim) <commune> jusqu'à la nomination par la Porte d'un nouveau Voïévode au lieu du Prince Constantin Brâncoveanu (1688-1714), destitué.

Eski Eflâk Voyvodası Constantin Brâncoveanu (1688-1714)'nun yerine Bâb-ı Ali tarafından yeni Voyvoda tâyn olunmasına kadar Eflâk boyarlarına evâil-i Rebiülevvel (1)126/17.03-26.03.1714 tarihli *hüküm* yazılmıştır.

Document no. 3 inédit: Ordre (*hüküm*), émis de la première décade du mois de Rebiülevvel 1126/17.03.-26.03.1714, nouveau style, adressé „au nouveau Voïévode de Valachie” – dont le nom n'est pas encore précisé dans le document – en lui demandant de coopérer avec le boïards du pays et le *mübâşir* („inspecteur”) impérial Mustafa, afin de saisir (*ahz*) et d'envoyer à Istanbul l'ancien Voïévode destitué *Costandin Brâncoveanul* (1688-1714); parmi les accusations de trahison de celui-ci c'est „l'encouragement du Csar de Moscou” de venir à Brăila (*Ibrâ'il*),

„forteresse impériale”, conquise par les Chrétiens, suivie „d’asservissement” (*istirkak*) de la population musulmane.

Eski Eflâk Voyvodası Constantin Brâncoveanu (1688-1714)'nın ahzı ve evlâdları ve damadı ile birlikte İstanbul'a getirtmesi hakkında Bâb-ı Ali tarafından tâ'yîn olunacak (ismi daha zikr edilmemiştir) Voyvoda'ya evâil-i Rebiülevvel (1)126/17.03-26.03.1714 tarihli *hüküm* yazılmıştır. Eski Voyvoda'nın „*ihâneti*” olarak (1711 yılı Prut seferinde) Moskov Çarının „Devlet-i Aliye'min kalelerinden İbrâ'il kalesine” getirilmesi, kalenin zapt alınması ve İslâm ahâlisinin *istirkâk* olunması diye zikr edilmektedir.